Politica britanică în raport cu România și Rusia sovietică – circumstanțele cedării Basarabiei și Bucovinei: noi surse[*]

Mihai ȚURCANU[**]

Răcirea relaţiilor diplomatice româno-britanice și limitele sprijinului londonez

Relaţiile româno-britanice din ajunul anexării Basarabiei au trecut printr-un proces de răcire continuă în prima jumătate a anului 1940. Acea evoluţie a fost marcată de câteva considerente: în primul rând, devenea din ce în ce mai sigur faptul că Anglia nu ar fi sprijinit România în eventualitatea unei agresiuni sovietice. La aceasta se adăuga faptul că achiziţiile pentru înzestrarea armatei române și a industriei de război, pe care guvernul român a putut să le facă în Anglia, pe baza acordului comercial și de credit de 5,5 milioane de lire din mai 1939 și suplimentat, din cauza inflaţiei provocate de război, în ianuarie 1940 cu încă 2 milioane, nu s-au ridicat nici pe departe la așteptările conducerii României – mai ales la capitolul achiziţiilor de avioane de luptă moderne, tunuri antiaeriene și antitanc. Dincolo de această constrângere, care ţinea de faptul că britanicii aveau ei înșiși nevoie de acel echipament și că erau asaltaţi de cereri și din partea guvernelor altor ţări, pe care le considerau mai importante decât România din perspectiva scopurilor politicii lor externe, valoarea acelui credit era mult mai mică decât cea cerută iniţial de ministrul României la Londra, V. Tilea, care fusese de 15 milioane

[*] Studiu realizat în cadrul proiectului PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0134 – Trasee și convergenţe naţionale și culturale: Transilvania și Basarabia, finanţat de Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS – UEFISCDI, în cadrul PNCDI IV / This work was supported by a grant of the Ministry of Research, Innovation and Digitization, CNCS – UEFISCDI, project number PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0134 – National and Cultural Paths and Convergences: Transylvania and Bessarabia, within PNCDI IV.

[**] Cercetător științific coordonator, dr., Institutul de Istorie al Universităţii de Stat din Moldova

de lire, sau decât cea primită de turci prin acordul comercial anexat la Tratatul anglo-franco-turc din 19 octombrie 1939 – de 25 de milioane de lire și pe baza căruia aceștia au primit practic tot ce au dorit, chiar și în detrimentul necesităților forțelor armate britanice.

În acele circumstanțe, înrăutățirea relațiilor româno-britanice a fost marcată de tentativele românilor de apropiere de Germania, în speranța că ar fi putut obține de la nemți ceea ce nu le puteau oferi britanicii. Ei au introdus, la începutul acestei perioade, măsuri economice favorabile exportului de petrol către Reich – cotele de export și înființarea Comisariatului Național al Petrolului – iar ulterior au sprijinit, prin diverse căi care nu fac obiectul acestui studiu, importatorii germani de petrol în problema transportului acelui produs, care, în condițiile blocadei maritime, reprezenta cea mai importantă constrângere ce îngreuna realizarea obiectivelor germane în această privință.

Propaganda germană și eșecul comunicării britanice în România

Ilustrativă pentru evoluția relațiilor României cu Aliații occidentali, în această perioadă de cumpănă, a fost și problema definită de eficiența propagandei germane în România – pe de o parte – și ineficiența celei britanice – pe de altă parte. În februarie 1940, Ministerul britanic al Informațiilor l-a detașat în România pe J.D. Hall pentru a analiza situația și a identifica măsuri de redresare. Prima impresie a lui Hall, odată ajuns în România, era că propaganda britanică era inexistentă. Germania, în schimb, raporta el, se baza în principal pe contacte personale și pe o campanie de șoapte (*whispering campaign*). Această strategie implica utilizarea a sute de agenți în București și în provincii, care petreceau o mare parte din timp discutând și răspândind zvonuri și informații în favoarea Germaniei și împotriva Angliei. Deși unele dintre acele zvonuri erau falsuri grosolane, ele erau răspândite rapid și eficient. Românii, deși uneori râdeau de acele povești, erau fascinați de ele și le transmiteau mai departe: un zvon lansat dimineața în București putea ajunge în provincii în câteva zile. Printre agenții germani se numărau și personaje extravagante din lumea mondenă, care organizau aproape zilnic evenimente și petreceri, iar acele ocazii erau folosite pentru a răspândi mesaje pro-germane. Nemții exploatau orice greșeală sau ezitare din partea britanicilor: evenimentele ce țineau de desfășurarea războiului erau adeseori atât de abil prezentate de propaganda germană, încât Hall recunoștea că până și el dădea crezare știrilor difuzate de nemți, care ulterior se dovedeau a fi false ori exagerate. Hall le transmitea superiorilor săi că, deși presa controlată de la București încercase să mențină un

echilibru și să sprijine britanicii, lipsa de efort și de reacție promptă din partea acestora făcuse ca propaganda lor să fie ineficientă. Evenimentele importante, cum erau raidurile aeriene sau scufundarea vaselor germane, ar fi putut fi folosite pentru a consolida imaginea britanică, dar au fost lăsate să „vorbească de la sine", fără o intervenție activă. Acest lucru a dus la o pierdere de influență și la o percepție negativă în rândul românilor. Contactele englezilor în România erau limitate la o clasă restrânsă de persoane educate și umblate prin lume, care cunoșteau Anglia sau aveau o înțelegere a ceea ce reprezenta Imperiul Britanic. Pentru majoritatea românilor (aproximativ 80% din populație, estima Hall), Anglia și Imperiul Britanic erau foarte îndepărtate și reprezentau o imagine vagă. Propaganda britanică era considerată inexistentă de mulți români. Acea percepție se datora faptului că germanii făcuseră eforturi și investiții masive în domeniul propagandei, ceea ce îi determina pe români să creadă că fie britanicii erau prea lipsiți de resurse pentru a lua măsuri corespunzătoare, fie nu le păsa de România, considerată prea puțin importantă pentru a i se acorda o asemenea atenție. Hall concluziona, în martie 1940, că, dacă Anglia nu acționa rapid, românii ar fi putut deveni dezamăgiți de lipsa de implicare a britanicilor, ceea ce ar fi slăbit poziția Marii Britanii în regiune; în consecință, Hall solicita ca Londra să își mărească semnificativ volumul propagandei și să angajeze resursele de care dispunea, proiectând astfel puterea Imperiului, pentru a transmite că Anglia avea să iasă victorioasă din război și că era interesată de soarta românilor[1].

Inițiative britanice de contracarare propagandistică

Ca urmare, Ministerul britanic al Informațiilor a recomandat finanțarea unei campanii de propagandă care să includă proiecții de film și trimiterea în România a echipamentului necesar în acest sens; trimiterea în țară a unor discuri pe vinil cu producție artistică britanică; granturi pentru organizațiile religioase; organizarea de concursuri pentru tineri cu teme favorabile aliaților; organizarea și detașarea „șoptitorilor", adică a lansatorilor de zvonuri (*whisperers*); subvenționarea persoanelor publice dispuse să amplifice vocea propagandei britanice; subvenționarea ziarelor favorabile aliaților, în special a celor din zona câmpurilor petrolifere; programe artistice pe Dunăre pentru câștigarea simpatiei comunităților locale și a autorităților portuare de pe

[1] The National Archives (în continuare se va cita TNA), Fond *Foreign Office* (în continuare FO) 371, d. 24988, J.D. Hall (Ministerul britanic al Informațiilor), *Report on visit to Roumania. Part 2: Propaganda* (R 3020, 8 martie 1940), ff. 25–42.

fluviu etc.[2]. Foreign Office s-a declarat de acord să susţină iniţiativa şi să facă demersurile necesare la Trezoreria britanică[3]. Aceasta din urmă s-a împotrivit proiectului de construire a unui Institut Britanic la București, șeful instituţiei, John Simon, argumentând că o atare cheltuială era nejustificată pe timp de război. Însă Halifax a respins argumentul, arătând că, în situaţia în care regele Carol dăduse dispoziţie încă dinainte de declanșarea războiului ca, în acest scop, să fie atribuit gratuit un teren foarte bine amplasat în București și că, reieșind din considerente politice, „ar fi fost cât se poate de neînțelept" să se renunţe la ideea construirii institutului, întrucât acel gest ar fi putut fi interpretat drept unul nepoliticos la adresa regelui, iar propaganda germană abia aștepta asemenea greșeli. Trezoreria și-a dat acordul, iar întregul episod demonstrează faptul că, în martie 1940, Marea Britanie încă nu considera lupta pentru România ca fiind pierdută[4].

Reorientarea politicii românești către Germania (mai-iunie 1940)

În pofida iniţiativelor și eforturilor britanice în sensul arătat, circumstanţele internaţionale determinate de victoriile germane în nordul și vestul continentului, precum și de îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale dintre URSS și Italia (faţă de care românii își legaseră, poate, principalele speranţe în faţa revizionismului sovietic, în prima jumătate a anului 1940), au zădărnicit aceste eforturi și au determinat reorientarea definitivă a politicii românești către Germania, la sfârșitul lunii mai 1940. Era clar că succesul militar german împotriva Franţei înclinase, către sfârșitul lui mai, balanţa atitudinii României în favoarea Germaniei. Ministrul Angliei la București, R. Hoare, raporta la 31 mai că era la curent cu faptul că Tătărescu personal dăduse ordin cenzurii românești să adopte un ton favorabil Axei. Până la succesul blitzkriegului german din vestul continentului, punctul de vedere al aliaţilor ocupa, după Hoare, între 60 și 80% din spaţiul mediatic românesc, iar cele mai importante și citite ziare erau pro-aliate. În urma acestei evoluţii, guvernul român a început să oblige chiar și acele ziare să publice și punctul de vedere german asupra evoluţiei situaţiei internaţionale, fapt pe care Hoare îl punea pe seama „fricii mai mari ca oricând"

[2] *Ibidem*, Randall (Ministerul informaţiilor) către Directorul General, 7 martie 1940, ff. 59–60.
[3] *Ibidem*, Nichols (Șeful departamentului Sud al Foreign Office) către Randall, 29 martie 1940, f. 72.
[4] *Ibidem*, d. 24955, John Simon către Halifax, 11 martie 1940, f. 10; ibidem, Halifax către Simon, 14 martie 1940, f. 13; *Ibidem*, Foreign Office către Hoare, nr. 195 din 20 martie 1940, f. 17.

ce domnea la București în raport cu Germania[5]. Cu toate că, remarca Hoare, în acele zile antipatia lui Carol față de Hitler „era, posibil, mai puternică decât oricând", regele și-a instruit guvernul să caute să le creeze nemților impresia că credea în posibilitatea unei bune înțelegeri cu Germania[6], lucru care acestora, după cum se știe, nu le-a ieșit prea bine; în schimb, ei au reușit să își atragă neîncrederea britanicilor. Atașatul militar britanic la București – Macnab, de pildă, le recomanda la 21 iunie superiorilor săi de la War Office să nu pună niciun fel de informații la dispoziția atașatului militar român de la Londra, din cauza noii politici pro-germane a României[7]. Recomandarea își avea originea într-un sfat dat de un ofițer român de rang înalt lui Macnab, care îi arătase britanicului că toate informațiile obținute de atașatul militar român la Londra ajungeau să fie cunoscute germanilor[8]. În acea situație în care diplomații britanici recunoșteau că nu puteau face mare lucru pentru a împiedica România să se alinieze Germaniei, se pare că R. Hoare era dispus să recurgă la unele măsuri extreme, deoarece corespondența internă dintre departamentele Nord și Sud ale Foreign Office lasă impresia că ministrul britanic la București sugerase superiorilor săi chiar posibilitatea ca Marea Britanie să încurajeze sau să ajute cumva URSS să amenințe România în Basarabia, pentru a forța Bucureștiul să își reconsidere direcția politicii externe. În cele din urmă, acea sugestie a fost respinsă, întrucât relațiile dintre Marea Britanie și Uniunea Sovietică nu au fost considerate suficient de bune pentru a încerca să îi „îndemne [pe sovietici]" sau să le „dea în acel moment rușilor sfaturi de genul celor sugerate"[9]. Tot la jumătatea lunii iunie, Hoare sugera Foreign Office că ceea ce ar fi putut opri o alunecare ireversibilă a conducerii românești spre Germania nazistă ar fi fost un anunț public al Uniunii Sovietice de nemulțumire față de noua situație de dependență totală a Bucureștiului față de Berlin, însoțit de amenințarea de a căuta, cu „prima ocazie potrivită, mijloacele de redresare a echilibrului"[10].

În pofida reticenței superiorilor săi de la Foreign Office, Hoare a considerat că ar fi fost oportun (conform „concluziei sale reticente, dar clare") să insiste

---

[5] TNA, Fond FO 371, d. 24983, Hoare către Foreign Office, nr. 14 din 31 mai 1940, ff. 108–109.

[6] *Ibidem*, nr. 514 din 15 iunie 1940, f. 150.

[7] *Ibidem*, Macnab către War Office, 21 iunie 1940, f. 151.

[8] *Ibidem*, Fond FO 208, d. 2541, M.A. Bucharest 00125 cypher, 13 iulie 1939.

[9] *Ibidem*, Fond FO 371, d. 24983, Minutes. Bucharest telegram nr. 513 (R6415/G). Northern Department for Southern Department, Adnotarea lui E. Shuckburgh (Northern Department) din 18 iunie 1940 și adnotarea lui Fitzroy Maclean (Northern Department) din 20 iunie 1940 la Hoare către Foreign Office, nr. 513 DIPP din 15 iunie 1940, ff. 148–149.

[10] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), Fond *Mcf. Anglia*, i. 3494, r. 290, Hoare către Foreign Office, nr. 513 (R6415/G) din 15 iunie 1940.

asupra sugestiei sale de a sprijini sau încuraja sovieticii să anexeze Basarabia, sugerând, de asemenea, ca Londra să atragă, în acest scop, „participarea sau, cel puțin, concursul" bulgarilor și turcilor. Remarcabil este și faptul că, în această perioadă, dar deja destul de târziu, Hoare ajunsese și el să nu mai acorde prea multă importanță asigurărilor zgomotoase date de regele Carol, în toate direcțiile, că va lupta pentru a păstra Basarabia, anticipând corect că ele nu s-ar fi materializat[11]. În privința amenințării sovietice la adresa României, se poate spune că atitudinea lui Hoare oscila atât de frecvent pe cât o dictau interesele Angliei, după ce, cu doar trei luni mai devreme, în martie-aprilie 1940 și în circumstanțe ce nu fac obiectul acestui studiu, el le recomandase superiorilor să fie date asigurări românilor că Aliații occidentali i-ar fi susținut în eventualitatea unui atac sovietic.

Propunerea lui Hoare venea în contextul în care, exact în aceleași zile, Halifax l-a întrebat pe Tilea dacă avusese loc vreo schimbare în politica externă a României și dacă Bucureștiul se angajase în negocieri diplomatice cu Moscova, în vederea ajungerii la „un aranjament" în privința diferendului Basarabiei; menționa că Foreign Office însuși nu avea nicio noutate în acest sens de la reprezentanța sa de la Moscova, dar că întrebarea se baza pe zvonuri vehiculate în presa internațională (zvonuri care, potrivit lui Tilea, proveneau de la Budapesta[12]). Răspunsul lui Tilea a fost că, deși politica externă a României rămânea neclintită în menținerea unei atitudini de neutralitate și de disponibilitate de a se apăra la nevoie, Bucureștiul era „obligat să țină seama de evenimentele din Occident", adăugând că el „nu credea" că cineva ar fi fost dispus să discute cu sovieticii statutul Moldovei de Est[13]. Pe de altă parte, preocuparea lui Halifax în raport cu soarta Basarabiei nu se datora, așa cum arăta secretarul de stat, exclusiv zvonurilor din presa internațională, Molotov subliniind personal, la 14 iunie 1940, în fața proaspăt-numitului ambasador britanic la Moscova, Cripps, că URSS avea „un interes special" în România[14].

---

[11] *Ibidem*, nr. 558 (R6415/G) din 23 iunie 1940.

[12] Agenția „Associated Press" din Budapesta scria, la 25 iunie, că sovieticii au invadat Basarabia pe uscat și pe calea aerului, informație negată public de Tilea: Tilea către MAS, nr. 700 din 25 iunie 1940, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare AMAER), fond 71/Anglia, v. 13, f. 190, în același timp „The New York Times" publica un articol în care se vorbea despre existența unui aranjament secret între Germania și URSS privind Basarabia; *Ibidem*, Tilea către MAS, nr. 710 din 26 iunie 1940, f. 218.

[13] *Ibidem*, Tilea către MAS, nr. 703 din 25 iunie 1940, ff. 200–201.

[14] TNA, Fond FO 418, v. 177, Cripps către Halifax, nr. 312 din 14 iunie 1940.

Dilemele Londrei în faţa pretenţiilor sovietice: cazul Basarabiei

Revenind însă la sugestia repetată a lui Hoare de încurajare a pretenţiilor sovietice contra României, Foreign Office a respins-o din nou, în primul rând pentru că britanicii au considerat că, cel puţin atât timp cât garanţiile erau valabile, ar fi fost imposibil ca Marea Britanie să „trădeze România pe la spate" în modul propus de ministrul lor de la București, chiar și în acele circumstanţe în care superiorii lui Hoare recunoșteau că ar putea fi nevoiți să recurgă la măsuri care, în alte vremuri, nu ar fi fost luate în calcul. Ideea încurajării sovieticilor de a anexa Basarabia a găsit susţinători inclusiv printre membrii cabinetului de război al lui Churchill, ea fiind, de pildă, promovată de Hugh Dalton, politician laburist și ministru al războiului economic, pe motiv că o atare acţiune ar fi fost în interesul britanic, întrucât ar fi putut, credea el, să crească șansele unei ocupaţii sovietice a sondelor petroliere românești[15]. Conducerea Foreign Office s-a opus însă implementării unei asemenea politici, deoarece nu credea că „rușii ar fi fost în stare să facă ceva într-atât de stupid", dar mai ales fiindcă considera că eventuala ocupaţie sovietică a Moldovei de Est nu avea nimic în comun cu o presupusă dorinţă sovietică de confruntare cu nemţii, ci era parte a efortului Moscovei de a înainta către sud, în vederea controlului Strâmtorilor[16]. Reticenţa respectivă părea să fi fost împărtășită și de Cripps, care, constatând că cele mai bine informate cercuri diplomatice de la Moscova considerau invazia Basarabiei iminentă[17], cerea instrucţiuni în acest sens de la Foreign Office; le arăta totodată superiorilor săi că, pentru interesele britanice în Balcani, un asemenea pas sovietic ar fi comportat riscul de a „înfăţișa Axa drept campionul integrităţii teritoriale" a ţărilor din acea regiune[18].

Având în vedere divergenţa de opinii dintre Halifax și Dalton în privinţa atitudinii pe care Anglia ar fi trebuit să o adopte faţă de ameninţarea sovietică la adresa Moldovei de Est, cel dintâi a cerut aprobarea lui Churchill[19], care a dat câștig de cauză punctului său de vedere. Faptul că sugestia lui Hoare a fost respinsă poate fi dedus cu certitudine din aceea că, la 24 iunie, Cripps a fost instruit, imediat după căderea Franţei, să ceară să fie primit pentru prima oară

---

[15] *Ibidem*, Dalton (Ministru Războiului Economic) către Halifax, 24 iunie 1940, f. 175.

[16] *Ibidem*, O. Sargent (Adjunctul subsecretarului de stat pentru afaceri externe), Draft telegrams to Sir S. Cripps, instructing him to convey a message from the Prime Minister to Stalin, f. 162.

[17] *Ibidem*, Cripps către Foreign Office, nr. 335, DIPP din 17 iunie 1940, f. 164.

[18] *Ibidem*, Cripps către Foreign Office, nr. 345, DIPP din 18 iunie 1940, f. 165.

[19] *Ibidem*, Foreign Office către Dalton, 22 iunie 1940 (ciornă), f. 177; Maclean către biroul lui Churchill (10 Downing Street), f. 176.

în audienţă de Stalin; scopul era acela de a-i transmite mesajul personal al lui Churchill privind pericolul iminent al unei hegemonii germane necontestate asupra Europei, care impunea necesitatea unei cooperări mai strânse între Marea Britanie și Uniunea Sovietică[20].

Proiectele britanice ce au determinat acel pas nu fac obiectul acestui studiu, dar trebuie subliniat faptul că S. Cripps a fost instruit să „evite [...] orice discuţie cu privire la atitudinea pe care ar adopta-o guvernul Majestăţii Sale dacă guvernul sovietic ar ocupa acum Basarabia". Instrucţiunile continuau, specificând că: „Dacă veţi fi, totuși, chestionat în această privinţă, ar trebui să răspundeți că nu aveţi instrucțiuni, dar că presupuneţi că atitudinea guvernului Majestăţii Sale ar fi în mare măsură condiţionată de cea a guvernului turc"[21].

De asemenea, superiorii lui Hoare au anticipat, se pare corect, că încurajarea sovieticilor de a anexa Basarabia ar fi declanșat o acţiune dincolo de Dunăre și că, în acel caz, Turcia ar fi putut concluziona că Marea Britanie nu ţinea cont de „interesele sale vitale" și, în consecinţă, ar fi căutat să se apropie de Germania. Diplomaţii britanici se temeau, totodată, că, în cazul în care ar fi făcut o astfel de „invitaţie" sovieticilor, iar aceștia nu i-ar fi dat curs, situaţia ar fi putut fi folosită de Moscova împotriva Londrei. Fără îndoială, Foreign Office era de părere că sugestia lui Hoare nu ar fi servit scopurilor Londrei în ceea ce privea obiectivul urmărit în raport cu URSS, acela de a provoca o ciocnire sovieto-germană, ceea ce nu părea foarte probabil să se întâmple în România[22]; în viziunea britanicilor era improbabil ca, și în cazul unui război cu România, sovieticii să fi ameninţat industria petrolieră românească, aceștia putând, mai curând, să suspecteze – corect – că intenţia britanică era să provoace un conflict între ei și germani sau turci[23].

Rapoartele militare ajunse în atenţia cabinetului subliniau că, în urma ocupaţiei Basarabiei, sentimentul anti-britanic a crescut semnificativ în România, în primul rând datorită operaţiunii reușite a propagandei germane, care a

[20] Halifax către Cripps, nr. 165 din 26 iunie 1940, în TNA, CAB 66/9 Original Reference 221 (40) – 270 (40), 1940, 24 Jun – 19 July, f. 170.

[21] Un interes indirect în această privinţă îl prezintă însă atitudinea guvernului britanic faţă de anexarea ţărilor baltice, Cripps fiind instruit ca, în eventualitatea în care Stalin ar fi abordat acea întrebare, „să se prefacă a crede că acţiunea recentă a Guvernului Sovietic a fost dictată de iminenţa și amploarea pericolului german care ameninţă acum Rusia" și că agresiunea sovietică putea fi justificată, invocând necesitatea adoptării măsurilor de autoapărare. *Ibidem*, Halifax către Cripps, nr. 165, din 24 iunie 1940, f. 170.

[22] ANIC, inventar 3494, rola 290. Hoare către Foreign Office, nr. 558 (R6415/G) din 24 iunie 1940.

[23] TNA, Fond FO 371, d. 24844, Halifax către Dalton, 26 iunie 1940, f. 189.

profitat de ocazie pentru a prezenta acţiunea sovietică drept fiind întreprinsă în coordonare cu Anglia[24]. În operaţiunea respectivă au fost implicaţi oameni de stat germani de cel mai înalt rang, Ribbentrop însărcinându-l personal pe Fabricius să îi transmită regelui Carol că englezii ar fi fost cei care i-au încurajat pe sovietici să își înainteze pretenţiile asupra Basarabiei, aducând drept dovadă faptul că Molotov l-ar fi „informat deschis" pe ambasadorul italian la Moscova că Stafford Cripps i-ar fi declarat comisarului sovietic că „hegemonia asupra Balcanilor era a Rusiei"[25]. Fabricius i-a transmis aceste insinuări lui Gigurtu chiar la 28 iunie[26]. Faptul că, în contextul căderii Franţei și al intrării în război a Italiei, politica Angliei faţă de regiunea Balcanilor a suferit o modificare esenţială, iar Cripps a fost instruit de guvernul său să propună sovieticilor asumarea rolului de lider al statelor balcanice reiese, într-adevăr, în mod repetat și destul de clar chiar din corespondenţa britanică[27]; însă de acolo nu reiese și dovada insinuărilor germane că Anglia și-ar fi dat consimţământul sau i-ar fi încurajat pe sovietici la acţiuni agresive împotriva României. Cel mai probabil, nimeni altcineva decât sovieticii nu putea fi la originea acelei scurgeri de informaţii despre perspectiva britanică asupra posibilului rol al Moscovei în Balcani, de vreme ce doar britanicii și sovieticii o cunoșteau și era total în dezinteresul Angliei să lase acele informaţii să ajungă în spaţiul public; sovieticii, în schimb, au procedat în același mod în vara lui 1939 și apoi în toamna lui 1940, pentru a ridica, în acel fel, pentru nemţi, miza relaţiilor sovieto-germane.

Se pare că regele Carol a dat crezare acestor intrigi, căci din documentele legaţiei germane de la București rezultă că, atunci când acesta a discutat cu Fabricius „întrebarea dacă și în ce măsură Anglia a instigat înaintarea bruscă a Rusiei în Balcani", primul a susţinut că aceasta „era evident" din mai multe indicii: 1) Anglia resimţea presiunea germană și dorea să o slăbească (îndreptând-o în direcţia sovieticilor); 2) faptul că Anglia încuraja rezistenţa României

---

[24] *Ibidem*, CAB 66/9 Original Reference 221 (40) – 270 (40), 1940, 24 June – 19 July. Weekly resume (nr. 44), Naval, Military and Air situation, from 27 June to 4 July 1940, 5 iulie 1940, W.P. (40) 250, f. 142.

[25] Ribbentrop către Schulenburg, nr. 2 din 27 iunie 1939, în *Documents on German Foreign Policy* (*DGFP*), Series D, v. 10, Washington, 1956, pp. 34–35.

[26] AMAER, Fond 71/*Germania*, v. 79. Ocazie cu care a mai adăugat că nu avea instrucţiuni speciale de a face o astfel de comunicare, dar, „din câte știe, poate afirma că va veni momentul în care Rusia va regreta că s-a apropiat prea mult de Dunăre". Nota lui Gigurtu cu privire la conversaţia sa cu Fabricius din 28 iunie 1940 de la MAS, ff. 74–76.

[27] De pildă în: Cripps către Halifax, nr. 312 din 14 iunie 1940, FO 418, v. 177 (nepaginat).

ca metodă de a promova un conflict ce ar fi atras distrugerea sondelor de petrol; și 3) Anglia tocmai semnase un acord comercial cu URSS[28].

Ca răspuns, Hoare a sugerat superiorilor săi să transmită Ministerului Informațiilor să difuzeze în România, pe unde radio, informații care să arate că, până la ultimatumul sovietic, nemții au hrănit guvernul român cu iluzia că l-ar fi sprijinit în eventualitatea agresiunii dinspre est[29], ceea ce, parțial, era adevărat, dacă ne amintim de sugestiile lui Göring sau ale omului acestuia în România, Gerstenberg. Nu am putut descoperi însă absolut nicio dovadă de adevăr în insinuările germane referitoare la rolul jucat de britanici în pierderea Basarabiei, insinuări pe care conducerea României se arăta atât de dispusă să le preia, probabil pentru a scăpa mai ușor de apăsarea propriei conștiințe vinovate în această privință.

Din informațiile cunoscute, reiese altceva. În acest sens, sunt foarte sugestive, pentru a înțelege atitudinea Angliei în problema Basarabiei, instrucțiunile cu care Cripps fusese trimis la Moscova, în care se arăta că politica Angliei încă era, în mai 1940, aceea de a încuraja formarea unui bloc de state neutre capabile să se opună atât unei agresiuni din partea Axei, cât și a URSS și că, deși garanția din 13 aprilie 1939 nu se aplica în cea din urmă eventualitate, totuși o decizie cu privire la sprijinirea României într-un mod sau altul ar fi fost luată la Londra în funcție de circumstanțele existente, adică de poziția Turciei, Italiei, dar și a Bulgariei. În orice caz, Cripps era instruit să țină cont de faptul că Marea Britanie ar fi privit în termeni negativi orice expansiune sovietică în Balcani, cu atât mai mult cu cât, în atenția Foreign Office ajunseseră informații care indicau că ambițiile sovieticilor nu se limitau la Basarabia, ci vizau și porturile românești și bulgărești de pe coasta Mării Negre, iar obiectivul regional final era impunerea controlului Moscovei asupra Strâmtorilor[30]. Sigur însă că, în contextul căderii Franței, politica balcanică a britanicilor avea să se schimbe esențial; însă de la această constatare și până la ideea că Anglia ar fi încurajat sovieticii să anexeze Basarabia rămâne o distanță pe care doar imaginația ar putea-o acoperi.

Cât de străin era Foreign Office de asemenea intrigi o dovedește, suplimentar, corespondența internă a diplomaților britanici, cu ocazia plecării lui Cripps în misiune economică la Moscova, în care era analizată necesitatea

---

[28] Fabricius către Ministerul German de Externe (M.G.E) nr. 1056 din 30 iunie (v. și nota de subsol nr. 1), *DGFP*, Series D, v. 10, Washington, 1956, pp. 74–75.

[29] TNA, Fond FO 371, d. 24968, Hoare către Halifax, nr. 707 din 11 iulie 1940, f. 180.

[30] *Ibidem*, Fond FO 371, d. 24847, Sir Stafford Cripps' mission to the Soviet Union. The Policy of HMG in the Balkans as regards the Soviet Union, f. 167.

(dictată de lipsa unui ambasador britanic acolo) conferirii unor împuterniciri suplimentare acelui diplomat, pentru a discuta chestiuni geopolitice și diplomatice. La 2 iunie, Sargent nota că exista riscul ca, în perioada aflării lui Cripps în capitală, sovieticii să ocupe Țările Baltice și Moldova de răsărit, iar el să caute să convingă guvernul britanic de necesitatea recunoașterii posesiunii sovietice asupra acelor teritorii, ca modalitate de a obține bunăvoința sovietică[31]; risc care, de fapt, s-a și materializat, iar preocuparea britanică arată că ei ar fi vrut să-l evite.

Revenind la circumstanțele de după anexarea sovietică a teritoriilor moldovenești, de la București Hoare raporta și el că prestigiul germanilor și italienilor ieșise șifonat în ochii opiniei publice românești ca urmare a atitudinii lor în contextul ultimatumului sovietic, dar că și unii, și alții lucrau de zor pentru ca, făcând apel la cele mai iraționale instincte ale românilor, să caute a-i convinge pe aceștia că invazia sovietică era rezultatul intrigilor britanice și evreiești. Nimic însă din sursele britanice consultate nu confirmă, nici măcar indirect, că ar fi existat asemenea intrigi, iar aceasta în pofida faptului că este adevărat, pe de altă parte, că de la București Hoare transmitea la 1 iulie superiorilor săi speranța că sovieticii nu s-ar fi oprit la Prut, iar armata română, dezorganizată și demoralizată de ordinul de a se retrage fără luptă, pierzând și o cantitate însemnată de echipament militar, n-ar fi fost în stare să organizeze o apărare a Iașului, ceea ce i-ar fi putut împinge pe unguri și bulgari ca, în pofida oricăror avertismente germane, să invadeze și ei România. Hoare le propunea superiorilor săi ca, anticipând o astfel de evoluție, „să abandonăm orice considerente de omenie și să nu facem nimic pentru a-i împiedica pe bulgari sau unguri să se alăture unei invazii sovietice [peste Prut]. [Într-o atare eventualitate], fie tot transportul dinspre România către Germania va fi suspendat pentru o perioadă considerabilă de timp, fie Germania va interveni pentru a restabili prompt comunicațiile și am avea speranțe considerabile în vederea unui conflict ruso-german, în care puțurile românești de petrol ar putea fi avariate serios”[32].

În condițiile căderii Franței, Tilea raporta în țară că britanicii erau nerăbdători să își îmbunătățească legăturile cu Uniunea Sovietică[33]. În contextul în care britanicii căutau atunci insistent apropierea de sovietici, subsecretarul parlamentar de stat pentru Afaceri Externe, Richard Butler, a ținut să-i atragă

[31] *Ibidem,* Minuta lui O. Sargent din 2 iunie 1940, f. 184.

[32] *Ibidem*, Fond FO 371, d. 24984, Hoare către Foreign Office, nr. 620 din 1 iulie 1940, f. 295.

[33] AMAER, Fond 71/*Anglia*, volumul 13, Tilea către MAS, nr. 775 (r. 42592) din 11 Iulie 1940, ff. 315–316.

atenţia ambasadorului sovietic la Londra, Maiski, că „presa noastră a tratat cum nu se poate mai generos invazia Basarabiei" și că spera că „și comunicatele TASS vor fi și ele mai generoase" în ce privește Anglia, ocazie cu care ambasadorul sovietic a exprimat opinia că relaţiile dintre Moscova și Londra se îmbunătăţeau treptat[34].

Aflat la Moscova și, probabil, animat de simpatiile sale pro-sovietice, care l-au și propulsat, de altfel, în rolul de ambasador în acea capitală, Cripps a ajuns foarte repede la părerea că doar prin invitaţii adresate sovieticilor de asumare a rolului de hegemon asupra Balcanilor sau prin promisiuni de mediere a poziţiilor turco-sovietice în problema Strâmtorilor, Anglia ar fi reușit să detașeze Rusia sovietică de Germania naţional-socialistă. Din punctul de vedere sovietic (așa cum îl înţelegea Cripps), asemenea avansuri modeste nu se ridicau nici pe departe la câștigurile și perspectivele oferite lui Stalin de relaţia sa cu Hitler. Lucrul acesta i-a fost arătat suficient de clar chiar de Stalin lui Cripps, la 1 iulie 1940, prin referinţa sa la baza apropierii sovieto-germane ca fiind dorinţa de a scăpa de vechiul „echilibru", dar și de Molotov, care, la lamentările ambasadorului britanic că neutralitatea sovietică se manifesta într-un mod mai binevoitor faţă de Germania decât faţă de Anglia, a subliniat că acest lucru se datora, printre altele, faptului că Rusia sovietică reușise, prin relaţia cu Hitler, realizarea unor acorduri „de importanţă vitală pentru politica noastră [sovietică] externă; de exemplu, am reușit să ne asigurăm interesele în Ucraina de Vest și Rusia Albă... ne-am ajustat relaţiile cu Ţările Baltice" și că acele acorduri aveau o valoare reală, prin care interesele sovietice deveneau protejate[35].

Reieșind din acele declaraţii cât se poate de directe ale sovieticilor cu privire la ceea ce așteptau ei de la britanici, Cripps transmitea Foreign Office concluzia sa că era „cât se poate de clar faptul că, dacă dorim să păstrăm legături politice apropiate cu URSS, trebuie să ne decidem asupra naturii «echilibrului» pe care îl urmărim" și că acel nou „echilibru" trebuia să fie unul în care Marea Britanie „să fie în stare să dea asigurări guvernului sovietic [referitor la posesiunea asupra teritoriilor anexate în 1939 și 1940]"[36].

Răspunzând la instrucţiunea expresă de a nu se angaja în niciun fel de discuţii referitoare la problema Basarabiei, Cripps raporta, la 2 iulie, că „nu m-am referit, desigur, la problema teritoriilor ocupate de URSS de la începutul războiului, dar aceasta este și ea una pe care trebuie până la urmă să o abordăm, dacă

[34] TNA, Fond FO 371, d. 24844, Minuta lui R. Butler (Subsecretar Parlamentar de Stat pentru Afaceri Externe) despre conversaţia cu Maiski din 2 iulie 1940, f. 231.

[35] *Ibidem*, Fond FO 418, Cripps către Halifax, nr. 591 din 8 august 1940, d. 177.

[36] *Ibidem*, Cripps către Halifax, nr. 404 din 2 iulie 1940.

dorim să avem relaţii apropiate cu URSS"[37]. Astfel, se poate spune că, deși este foarte puțin probabil ca Cripps să fi încurajat URSS să anexeze Basarabia, așa cum insinua propaganda germană și se grăbeau românii să creadă – mai ales că un atare pas ar fi contravenit instrucţiunilor exprese ale Foreign Office –, totuși politicianul de stânga devenit ambasador a fost, de la bun început, un avocat al conciliatorismului britanic în faţa politicii expansioniste sovietice. Sursele consultate nu dezvăluie însă motivaţiile sale: nu este clar dacă la mijloc erau convingerile sale „internaţionaliste", o atitudine, mai degrabă în contradicţie cu acestea, de pură realpolitik ori o combinaţie, nu arareori întâlnită, a celor două. În orice caz, nu poate exista îndoială că Cripps s-a dovedit personal în favoarea recunoașterii cuceririlor sovietice, considerând un atare pas – emulând abordarea sovieto-germană a relaţiilor internaţionale – drept una dintre puținele acţiuni prin care sovieticii ar fi putut fi detașaţi de germani în acele circumstanţe, și a propus modificarea atitudinii britanice în ce privește anexarea Țărilor Baltice[38] încă din prima jumătate a lui august 1940.

Problema Țărilor Baltice ca barometru al atitudinii britanice

Cine dorește să înţeleagă atitudinea Angliei referitor la teritoriile moldovenești anexate de sovietici poate reţine aici faptul că problema Țărilor Baltice a fost cea a cărei evoluţie, de la evenimentele aici descrise și vreme de peste un an, a reflectat întreaga chestiune a atitudinii britanice faţă de cuceririle sovietice realizate prin pactul Ribbentrop-Molotov. Iniţial, această problemă s-a manifestat în ciocnirea intereselor de ordin practic și comercial pe care britanicii le aveau în acele ţări cu pretenţia sovieticilor ca ei să preia oficial gestionarea bunurilor și proprietăţilor Țărilor Baltice din Anglia (inclusiv a aurului baltic aflat în Anglia sau a clădirilor legaţiilor de la Londra). Nereușind să treacă, în acel interval de timp, de aceste bariere în atitudinea britanică cu privire la lichidarea, prin agresiune, a statalităţii celor trei ţări, sovieticii nici n-au socotit necesar să ridice problema recunoașterii anexării Basarabiei sau a altor teritorii; însă se poate spune cu siguranţă că atitudinea britanicilor faţă de teritoriile românești ocupate de sovietici era cuprinsă și reflectată în această chestiune a Țărilor Baltice.

Propunerea lui Cripps de recunoaștere a anexării sovietice a statelor baltice a fost respinsă de Foreign Office cu argumentul că, dacă ar fi cedat în această privinţă, britanicii s-ar fi găsit imediat în situaţia de a trebui să satisfacă și alte

[37] *Ibidem*.

[38] *Ibidem*, Cripps către Halifax, nr. 591 din 8 august 1940, d. 177.

pretenţii similare ale sovieticilor și ale japonezilor, iar ţările neutre ar fi fost tentate să adopte același curs în raport cu cuceririle germane; din acest motiv, Londra a preferat să adere la „principiul cel mai ușor de apărat pe cale logică", și anume acela că toate modificările produse în cursul conflictului nu puteau fi analizate din punct de vedere legal decât la viitoarea conferinţă de pace. Cu toate acestea, Halifax s-a arătat pregătit să le ofere sovieticilor recunoașterea *de facto* sau, mai bine zis, tacită a controlului asupra acelor teritorii, prin asumarea de către guvernul britanic a consecinţelor administrative ori economice (de pildă, să recunoască posesiunea sovietică asupra bunurilor din Imperiul Britanic care aparţinuseră guvernelor celor trei ţări baltice) ale acelei decizii, dacă și sovieticii adoptau măsuri favorabile în ceea ce privește interesele economice britanice din Lituania, Estonia și Letonia, cum ar fi compensarea proprietăţii confiscate sau naţionalizate[39]. Dispoziţia de a face astfel de concesii sovieticilor demonstra, într-adevăr, dorinţa și disponibilitatea britanicilor de a-i apropia pe cei dintâi și poate că ar fi fost dispuși să meargă și mai departe în acest sens, dacă n-ar fi fost îngrijoraţi de efectul pe care potenţialele reacţii negative americane la aceste cedări l-ar fi putut avea asupra relaţiilor transatlantice; în acea perioadă, acestea erau singurele care aveau întâietate în faţa obiectivului îmbunătăţirii relaţiilor sovieto-britanice, motiv pentru care Cripps a fost, în cele din urmă, instruit să nu facă sovieticilor niciun fel de avansuri în sensul tocmai menţionat[40].

Între poziţia lui Cripps și cea a superiorilor săi nu exista, la acea dată, o deosebire de principiu sau una strategică în privinţele analizate aici; deosebirea era, mai curând, una ce ţinea de diferenţe de opţiuni tactice. Halifax nota că, dacă ar fi existat motive solide pentru a crede că o recunoaștere *de jure* a teritoriilor ocupate de sovietici ar fi atras după sine o îmbunătăţire semnificativă a relaţiilor sovieto-britanice (cum ar fi fost, de pildă, aderarea sovieticilor, într-o formă sau alta, la blocada contra Germaniei), atunci ar fi fost dispus să recomande cabinetului lui Churchill un astfel de pas. Însă el nu vedea asemenea motive, după cum nu vedea nici motive care ar fi putut fi interpretate ca indicând o eventuală înrăutăţire a acestor relaţii, dacă recunoașterea britanică a cuceririlor sovietice ar fi întârziat; în acea situaţie, el credea că orice satisfacţie acordată pretenţiilor sovietice de recunoaștere internaţională a anexărilor nu ar fi putut fi interpretată de aceștia decât ca o dovadă de slăbiciune, considerent din care a recomandat guvernului, mai întâi la 26 iulie, iar apoi și la 13

[39] *Ibidem*, Foreign Office către Cripps, nr. 380 din 13 august 1940, f. 268.
[40] *Ibidem*, Foreign Office către Cripps, nr. 387 din 14 august 1940, f. 271.

august, să nu acorde niciun fel de recunoaștere de jure cuceririlor sovietice, în pofida argumentelor lui Cripps[41]. De aceea, acesta a fost instruit să le comunice sec sovieticilor că guvernul britanic „își rezerva drepturile la proprietate în Țările Baltice, Basarabia și Bucovina de Nord, în aceiași termeni ca și în cazul Poloniei ocupate de sovietici”[42]. Aceasta a fost poziția oficială britanică în vara anului 1940, dar, în perioada care a urmat și mai ales după 22 iunie 1941, ea avea să se schimbe substanțial.

[41] *Ibidem*, Halifax către Alexander, 19 august 1940 (6105/40/38), f. 282.
[42] *Ibidem*, Fond FO 417, d. 177, Halifax către Cripps, 19 august 1940.